

Rewitalizacja w wymiarze społeczno-gospodarczym i przestrzennym europejskiej polityki spójności. Doświadczenia województwa opolskiego.

WPROWADZENIE

Pandemia COVID-19 zatrzymała rozpędzoną konkurencję gospodarek świata. Żadna nie była przygotowana do największego we współczesnej historii kryzysu gospodarczo-społecznego, który zachwiał zdrowiem i bezpieczeństwem mieszkańców planety. Nieuzasadniona agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę to kolejny wewnętrzny wstrząs, który dotyka gospodarki krajów Europy i Świata. Widoczny jest spadek nastrojów wśród przedsiębiorstw, czego dowodem jest m.in. wzrost bezrobocia. W krajach Wspólnoty stabilna, wielowymiarowa europejska interwencja publiczna odgrywa zdecydowaną rolę w walce z obecnymi kryzysami. Jest zatem przewidywalną dla rządów krajów UE, władz regionalnych i lokalnych polityką inwestycyjną.

Każda interwencja publiczna mająca wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy i przestrzenny samorządów jest kluczowa. Podejmowanie zadań związanych z rewitalizacją z pewnością do niej należy. Proces ten niesie za sobą niezwykle ważną ideę łączenia wszystkich jej uczestników w ożywienie społeczne i gospodarcze miast, gmin i dzielnic, a także poprawę komfortu życia społeczności lokalnych.

Celem artykułu jest przegląd podejścia do rewitalizacji w województwie opolskim na przestrzeni trzech okresów programowania UE. Dokonano analizy biorąc pod uwagę obowiązujące akty prawne, krajowe wytyczne i regionalne dokumenty programowe. W artykule zaprezentowano obszary wsparcia rewitalizacji, wymagane dokumenty na poziomie samorządów lokalnych, alokowane środki przez władze regionalne i krajowe oraz beneficjentów pomocy, a także znaczenie podejścia terytorialnego do rewitalizacji w regionie.

1. Europejski Wymiar spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej

Od początku kształtowania Wspólnot Europejskich (obecnie Unii Europejskiej) występowały w poszczególnych krajach członkowskich i ich regionach różnice terytorialne i demograficzne, które mogły stać się przeszkodami na drodze ku dalszej integracji i rozwojowi w Europie[1]. Należało zatem poszukiwać pozytywnych rozwiązań dla widocznych dysproporcji.

Traktat Rzymski [2] ustanowił mechanizmy solidarności w formie dwóch funduszy: Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) i Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR, Sekcja Orientacji). W 1975r. wraz z utworzeniem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) nastąpiła realizacja polityki inwestycyjnej Wspólnot na poziomie regionalnym. Lata dziewięćdziesiąte to powołanie do życia Fundusz Spójności - instrumentu wspierającego infrastrukturę na rzecz ochrony środowiska. W *Jednolitym Akcie Europejskim* [3], w celu regulacji obszarów kompetencji Wspólnoty, wpisana została spójność gospodarcza i społeczna. Z kolei *Traktat Lizboński* [4] określił trzeci terytorialny wymiar europejskiej spójności. Trzy filary wspierane są poprzez politykę spójności, opartą na funduszach strukturalnych, której zadaniem jest promowanie zbilansowanego, bardziej zrównoważonego rozwoju terytorialnego.

Obecnie polityka spójności jest główną polityką inwestycyjną UE. Zapewnia wszystkim krajom członkowskich i ich regionom korzyści, dążąc do wzrostu gospodarczego, tworzenia miejsc pracy, podnosząc konkurencyjność i innowacyjność przedsiębiorstw, wspierając bezpieczeństwo cyfrowe i energetyczne oraz ochronę klimatu [5]. UE zmierza do zmniejszenia dysproporcji w poziomach rozwoju poszczególnych regionów. Szczególna uwaga skierowana jest na obszary wiejskie, podlegającym przemianom przemysłowym i regionom, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub demograficznych, w tym najbardziej na północ wysunięte regiony o bardzo niskiej gęstości zaludnienia oraz regiony wsiarskie, transgraniczne i górskie [6].

Bez odpowiednich środków z polityki spójności mogą pojawić się nowe dysproporcje gospodarcze, społeczne i terytorialne. To ona przyczynia się do wzmocnienia zdolności administracyjnych i realizacji regionalnych strategii rozwoju, w szczególności poprzez instrumenty terytorialne i współpracę w ramach obszarów funkcjonalnych [5].

2. Ujęcie rewitalizacji w politykach europejskich i krajowych

Korzyści wynikające z akcesji Polski do UE z punktu widzenia przeciętnego mieszkańca to nowe drogi, autostrady, oczyszczalnie ścieków, generalizując nowa infrastruktura, ale też wyższy poziom innowacyjnej i konkurencyjności przedsiębiorstw, dający nowe miejsca pracy, szeroko rozumiana

edukacja, w tym kształcenie ustawiczne. Te priorytety mają swoje odzwierciedlenie w lepszej jakości życia każdego mieszkańca. Z analitycznego punktu widzenia faktyczne korzyści widoczne są w dążeniu do spójności gospodarczej, społecznej, terytorialnej oraz środowiskowej osiągnęte w różnych skalach przestrzennych [7].

Trzy wewnętrzne wymiary spójności mają swoje przełożenie na cele polityki spójności, które zmieniają się na przestrzeni poszczególnych okresów programowania środków unijnych. Jednym z jej wymiarów jest współpraca terytorialna dążąca do podnoszenia konkurencyjności regionów w ujęciu społeczno-gospodarczym, przestrzennym oraz środowiskowym. Ma ona swoje odzwierciedlenie w strategiach krajowych [8], regionalnych [9], programach operacyjnych i projektach wynikających z programów rewitalizacji tworzonych przez gminy (Tabela 1).

Tabela 1. Cele UE odzwierciedlające zagadnienie rewitalizacji w latach: 2007-2013, 2014-2020, 2021-2027 w programach operacyjnych województwa opolskiego.

Perspektywa finansowa UE	Dokument na poziomie KE	Cel EU	Zakres rewitalizacji (na podstawie programów operacyjnych Województwa Opolskiego)
2007-2013	Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dot. EFRR, EFS oraz FS i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz. Urz. UE L 210/ z 31.07.2006 r.) Rozporządzenie (WE) nr 1080/2006 PE i Rady w sprawie EFRR i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1783/1999	Cel 3 Europejska współpraca terytorialna, wspierający terytorialną konkurencyjność oraz promujący harmonijny i zrównoważony rozwój terytorium Wspólnoty na trzech poziomach: transgranicznym, transnarodowym oraz międzyregionalnym	Nadanie nowych funkcji społeczno-gospodarczych oraz ożywienie obszarów miejskich i zdegradowanych dla zwiększenia ich atrakcyjności przestrzennej i gospodarczej oraz stworzenia warunków dla wzrostu zatrudnienia na tych terenach
2014--2020	Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS, FS, EFRROW oraz EFMiR Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie EFRR i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006	Cel tematyczny 9 Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją	Odnowa fizyczna obszarów miejskich zakładająca realizację przedsięwzięć inwestycyjnych, odpowiadających na zdiagnozowane problemy społeczne, Tworzenie warunków lokalowych i infrastrukturalnych do prowadzenia działalności gospodarczej i rozwoju usług, Inwestycje polegające na dostosowaniu infrastruktury do świadczenia usług w zakresie opieki nad osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w tym starszymi i z niepełnosprawnościami, Tworzenie mieszkań chronionych/wspomaganych.

Perspektywa finansowa UE	Dokument na poziomie KE	Cel EU	Zakres rewitalizacji (na podstawie programów operacyjnych Województwa Opolskiego)
2021-2027	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. – tzw. rozporządzenie ogólne Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie EFRR i FS	Cel Polityki 5 <i>Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych</i>	Fizyczna regeneracja i bezpieczeństwo ¹ przestrzeni publicznych, mająca na celu realizację kompleksowych, zintegrowanych działań na rzecz: lokalnej społeczności i gospodarki, ładu przestrzennego i zrównoważonego gospodarowania przestrzenią, skoncentrowanych terytorialnie i prowadzonych przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji – zgodnie z projektem programu regionalnego <i>Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2007-2013*, *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020* oraz projektu programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027*.

Literatura przedmiotu przedstawia różne definicje procesu rewitalizacji, ich wspólnym elementem jest to, że wspiera obszary o złożonej strukturze problemów: ekonomicznych, materialnych, funkcjonalnych, przestrzennych, kompozycyjnych, społecznych, środowiskowych i dotyczących publicznego wizerunku [10].

W perspektywie finansowej 2007-2013 pojęcie rewitalizacji było bardzo powszechnie używane, niekiedy wręcz nadużywane. Dopiero po usankcjonowaniu tego pojęcia w polskim prawie, nadano mu odpowiednią definicję. Kluczowa z tego punktu widzenia jest ustawa *o rewitalizacji* [11], która porządkuje kompleksowo zagadnienia związane z rewitalizacją, a także wprowadza do polskiego porządku prawnego i jednocześnie ugruntowuje rewitalizację jako ważny element procesu rozwoju lokalnego.

Na poziomie krajowym, na potrzeby projektowania interwencji wspierających rewitalizację współfinansowaną ze środków programów operacyjnych w ramach perspektywy finansowej 2014-2020 opracowano *Wytyczne do rewitalizacji* [12]. Rewitalizacja to kompleksowy proces [13] wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe, powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe, integrujące interwencję na rzecz

¹ działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, rozumianego w szczególności jako zwiększanie odporności lokalnej gospodarki, w tym infrastruktury, na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe.

społeczności lokalnej [14], przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji.

Rewitalizacja: z łac. *re+vita*: przywrócenie do życia, ożywienie przestrzeni lokalnej (ang. *revitalization, urban renewal, urban redevelopment*) [15], zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmocnienie jego lokalnych potencjałów, w tym także kulturowych, jest procesem wieloletnim. Proces rewitalizacji prowadzony jest przez interesariuszy m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej. Inicjatywy podejmowane są przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością [12].

W procesie kształtowania warunków do korzystania ze środków europejskich określono zasady, jakie muszą spełnić projekty rewitalizacyjne. W sposób kompleksowy projekty łączą sferę społeczną, gospodarczą, infrastrukturalną i środowiskową. Inwestycje w infrastrukturę stanowią element uzupełniający celów społecznych i są odpowiedzią na zdiagnozowane problemy społeczne [16]. Mają wynikać z odpowiednio przygotowanych skoordynowanych programów rewitalizacji, które mają na celu wyprowadzać obszary zdegradowane z zapaści oraz podnieść jakość życia osób na nich mieszkających.

W perspektywie finansowej 2021-2027, nie planuje się wprowadzenia wytycznych dotyczących procesu rewitalizacji. Możliwości uzyskania wsparcia projektów rewitalizacyjnych z środków FEO 2021-2027 [17] nie ulegną diametralnym zmianom. W projekcie regionalnego programu została wprowadzona możliwość wsparcia procesów rewitalizacji również w gminach wiejskich. Zgodnie z zapisami *Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027* Minister Funduszy i Polityki Regionalnej przygotował i opublikował dokument pn. *Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027*, których celem jest: omówienie przepisów dotyczących instrumentów terytorialnych na lata 2021-2027 oraz przedstawienie rekomendacji opartych na doświadczeniach z wdrażania instrumentów terytorialnych w perspektywie 2014-2020, w tym zasad wsparcia obszaru rewitalizacji [18].

3. Ramy prawne rewitalizacji w Polsce

W latach 2007-2013 programy rewitalizacji przygotowywane i przyjmowane były przez gminy na podstawie ustawy o samorządzie gminnym [19]. Z RPO WO 2014-2020 wynika, że dofinansowanie ze środków europejskich mogły uzyskać kompleksowe projekty wynikające z Lokalnych Programów Rewitalizacji (LPR), inicjowane i koordynowane przez władze samorządowe, które przyczyniają się do aktywizacji środowisk ubogich i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ustawa *o rewitalizacji* [11] wprowadziła nowe rozwiązania, które uporządkowały proces rewitalizacji, zdefiniowała najważniejsze

pojęcia, a także wprowadziła jednolitą ścieżkę proceduralną dla tworzenia gminnych programów rewitalizacji (GPR). W województwie opolskim, tylko dwie gminy: Nysa oraz Pruszków opracowały GPR [20], choć dla uzyskania wsparcia wystarczyło posiadanie LPR (zob. Tabela 3).

Z uwagi na istotność tych przedsięwzięć w regionach, strona rządowa i samorządowa uzgadnia wysokość środków z budżetu państwa, które uzupełniają alokację programów operacyjnych na działania rewitalizacyjne [21]. Podstawy prawne realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz dofinansowanie przedmiotowego procesu ze środków Budżetu Państwa przedstawia Tabela 2.

Tabela 2. Podstawy prawne realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Polsce oraz dofinansowanie inwestycji ze środków budżetu państwa w Województwie Opolskim.

Perspektywa finansowa UE	Podstawa prawna	Wymagane dokumenty na poziomie gminy	Dofinansowanie z BP dla Województwa Opolskiego [mln PLN]
2007-2013	Program rewitalizacji przygotowywany i przyjmowany na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.)	Lokalne Programy Rewitalizacji (LPR)	0,46
2014--2020	ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji <i>Wytyczne Ministerstwa Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020</i>	Lokalne Programy Rewitalizacji (LPR)/ Gminne Programy Rewitalizacji (GPR)	15,7
2021-2027	ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (ustawa od momentu uchwalenia podlegała kilkukrotnym zmianom)	Gminne Programy Rewitalizacji (GPR)	Kwota zostanie ustalona po decyzji KE dot. FEO 2021-2027

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2007-2013*, *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020*, projektu programu regionalnego *Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027* oraz *Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Opolskiego*.

Ustawa o rewitalizacji zawiera ogólne zasady prowadzenia procesu rewitalizacji, takich jak nakaz zapewnienia partycypacji społecznej czy obowiązek oparcia się o rzetelne analizy. Nie zawarto w niej sztywnych przesłanek wyznaczania obszarów poddawanych rewitalizacji oraz szczegółowych zasad jej prowadzenia [22]. Powyższe pozostaje w kompetencji władz samorządów lokalnych. To one kształtują proces rewitalizacji adekwatnie do swoich potrzeb.

4. Rewitalizacja w ujęciu terytorialnym w Województwie Opolskim

Filarem partycypacyjnego modelu programowania i wdrażania funduszy strukturalnych w Województwie Opolskim jest regionalna decentralizacja procesu zarządzania oparta na współdziałaniu i komunikacji oraz partycypacji wielu interesariuszy [7]. Począwszy od perspektywy

finansowej 2014-2020 w ramach Obszarów Strategicznej Interwencji występują subregiony, miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji, ośrodki depopulacji i obszary przygraniczne [23].

Spójność terytorialna w województwie opolskim, w kontekście wymiaru społeczno-gospodarczego i przestrzennego europejskiej polityki spójności, w perspektywie finansowej 2014-2020 znalazła swoje odzwierciedlenie w zastosowanym podejściu terytorialnym. W sposób szczególny władze województwa wspierają subregiony i miasta realizujące programy rewitalizacji² Doprecyzowanie zasad dotyczących terytorialnego ukierunkowania wsparcia finansowego w ramach RPO WO 2014-2020 nastąpiło na etapie podejmowania decyzji przez Zarząd Województwa Opolskiego na etapie zapisów poszczególnych kart działań/poddziałań w SZOOP [24].

Mając na względzie partnerskie podejście w regionie, w trakcie roboczych spotkań z przedstawicielami subregionów oraz gmin i powiatów, Instytucja Zarządzająca³ RPO WO 2014-2020 przedstawiła i poddała pod dyskusję propozycje algorytmów podziału środków dla m.in. rewitalizacji. W wyniku prowadzonych dyskusji w tym obszarze wyodrębniona została alokacja dla Opola i 4 ośrodków subregionalnych oraz pozostałych 30 miast, w oparciu o wskaźnik regionalny dotyczący udziału ludności ogółem miasta subregionalnego w liczbie ludności ogółem miast subregionalnych / pozostałych miast. Jednocześnie każdorazowo dyskutowana była maksymalna kwota dofinansowania projektów rewitalizacyjnych dla poszczególnych konkursów w ramach działania 10.2 *Inwestycje wynikające z Lokalnych Planów Rewitalizacji* RPO WO 2014-2020.

Łącznie zrealizowano 55 projektów, których wartość całkowita przekracza 367,7 mln PLN, a dofinansowanie (UE + BP) wyniosło 163,4 mln PLN, w tym ze środków UE wyniosło 147,4 mln PLN. Przyznane dofinansowanie stanowi pokrycie ok. 40% inwestowanych przez beneficjentów środków, co oznacza, iż ze środków wkładu własnego poniesione zostały wydatki w wysokości 204,3 mln PLN, co stanowi ponad 60%. Przy założeniu, iż inwestycje w 85% finansowane byłyby środkami UE 1 PLN odpowiadałby wkład własny w wysokości 0,15 PLN, jednak potrzeba inwestycji w tym obszarze spowodowała, iż 1 PLN ze środków UE odpowiada 1,3 PLN ze środków wkładu własnego (Tabela 3).

Tabela. 3 Układ terytorialny i alokacja na działania rewitalizacyjne w województwie opolskim na przestrzeni perspektyw finansowych: 2007-2013, 2014-2020. [mln PLN]

Perspektywa finansowa UE	Układ terytorialny	Całkowita wartość projektów	Kwota dof. UE	Średni % dof. projektów	Liczba dof. projektów
2007-2013	<i>Gminy miejskie i miejsko-wiejskie</i>	124,0	81,9	66%	30
	<i>Gminy wiejskie</i>		0,0		0

² Zgodnie z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 Zarząd Województwa Opolskiego przeznaczył 18% środków Programu na obszary, w których dokonano podziału środków pomiędzy Subregiony oraz rewitalizację.

³ Zarząd Województwa Opolskiego.

Perspektywa finansowa UE	Układ terytorialny	Całkowita wartość projektów	Kwota dof. UE	Średni % dof. projektów	Liczba dof. projektów
2014-2020	5 miast (Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Nysa, Opole)	367,7	78,5	40 %	14
	Pozostałe miasta (<i>gminy miejskie i miejsko-wiejskie</i>)		57,2		19
	<i>Gminy wiejskie</i>		0,0		0
	Obiekty sportowe – nabór skierowany do jst, LPR musiały zakładać potrzebę realizacji projektów rewitalizacyjnych w tym zakresie.		11,6		22
Suma 2014-2020		367,7	147,3	40 %	55
łącznie 2007-2013 + 2014-2020		491,7	229,2⁴	46%	85

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2007-2013, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 oraz projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027.

Rewitalizacja w perspektywie finansowej 2021-2027 jest składową celu 5 polityki UE *Europa bliższa obywatelom* [25], ukierunkowanego na zintegrowany i zrównoważony rozwój wszystkich typów terytoriów, skoncentrowaną na interwencji na obszarach zdegradowanych. Bazę dla podejścia terytorialnego w województwie opolskim stanowią subregiony oraz miasta, gminy miejsko-wiejskie i wiejskie, gdzie mamy miejsce rewitalizacji, a także krajowe Obszary Strategicznej Interwencji, czyli miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją [9]. Instytucja Zarządzająca kontynuując partnerskie podejście do rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego województwa opolskiego, planuje kontynuować partycypacyjne podejście z władzami lokalnymi w zakresie ustalania alokacji dla procesów rewitalizacyjnych.

Szczegółowe informacje dotyczące alokacji na działania rewitalizacyjne oraz zasady ich wsparcia w województwie opolskim na przestrzeni trzech perspektyw finansowych zostały zobrazowane w Tabeli 4.

⁴ Zgodnie z zapisami Programów Regionalnych 07-13 oraz 14-20 dla województwa opolskiego alokacja na rewitalizację wyniosła ok. 50 mln EUR.

Tabela. 4 Alokacja na działania rewitalizacyjne w latach: 2007-2013, 2014-2020, 2021-2027 [mln PLN]

Lata	Działanie	Alokacja EFRR	Zasady wsparcia
2007-2013	6.1 Rewitalizacja obszarów miejskich	81,9	5 miast subregionalnych: Opole, Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Nysa, 10 spośród pozostałych miast liczących ponad 5 tys. mieszkańców Realizacja na podstawie konkursu LPR
2014-2020	10.2 Inwestycje wynikające z Lokalnych Planów Rewitalizacji	147,3	Opole i 4 ośrodki subregionalne (Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Nysa), 30 miast województwa opolskiego Realizacja na podstawie LPR (gminy Nysa oraz Pruszków opracowały GPR)
2021-2027	10.2 Rewitalizacja na obszarach miejskich 10.5 Rewitalizacja na obszarach innych niż miejskie	246,5	Dofinansowanie gmin miejskich, gmin miejsko-wiejskich, a także gmin wiejskich wyłącznie na podstawie GPR.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2007-2013, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 oraz projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027.

W procesie wdrażania działań dotyczących rewitalizacji w latach 2021-2027 należy mieć na uwadze, iż tylko do dnia 31 grudnia 2023 r. dopuszcza się realizację przedsięwzięć wynikających z programu zawierającego działania służące wyprowadzeniu obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego, przyjmowanej uchwałą rady gminy, bez uchwalania GPR [11]. Oznacza to, że z dniem 31 grudnia 2023r. kończy się okres realizacji przedsięwzięć w oparciu o inne dokumenty niż GPR. Nie będą mogły zatem uzyskać dofinansowania projekty wynikające z LPR. (Schemat 1).

Schemat 1. Założenia Instytucji Zarządzającej dotyczące wdrażania GPR w Województwie Opolskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji i projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027.

W trakcie prac nad projektem programu regionalnego *FEO 2021-2027* Komisja Europejska sformułowała zalecenia [26] dotyczące możliwości wsparcia obszaru rewitalizacji w obecnej perspektywie finansowej:

1. Celem projektów rewitalizacyjnych, których podstawą będą GPR⁵ winno być zmniejszanie różnicowań wewnątrzmijskich, wzmacnianie powiązań między obszarami miejskimi i wiejskimi, a także poprawa warunków i jakości życia na obszarach zdegradowanych;
2. Proces ten będzie kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowany terytorialnie, prowadzony przez interesariuszy rewitalizacji;
3. Należy szczególnie zadbać o zachowanie i rozwój zielonej infrastruktury, zwłaszcza ochronę drzew w całym cyklu projektowym, w tym poprzez stosowanie standardów ochrony zieleni;
4. Mając na uwadze potrzebę adaptacji obszarów miejskich do zmiany klimatu, należy dążyć również do zwiększania powierzchni biologicznie czynnych i unikanie tworzenia powierzchni uszczelnionych;

⁵ GPR pełniący funkcję strategii IIT opracowany na podstawie ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. pod warunkiem spełnienia wymogów art. 29 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej, (Dz. Urz. UE L 231, 30.6.2021).

5. Działania rewitalizacyjne powinny w sposób zintegrowany uwzględniać potrzeby i potencjały wskazane w GPR dla obszarów poddawanych rewitalizacji, uwzględniając głównie cele włączenia społecznego, ubóstwa energetycznego i czystego powietrza, w tym zapewnienie min. standardów efektywności energetycznej budynków.

5. Dobre praktyki w zakresie rewitalizacji w Województwie Opolskim

Tworzenie programów rewitalizacji, ich ocena, a następnie przyjmowanie projektów w tym obszarze, wymaga niezbędnych zasobów kadrowych na każdym szczeblu administracji. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego wykorzystuje możliwość wzmocnienia zdolności jednostek samorządu terytorialnego regionu do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych w gminach, koordynuje realizację projektu w tym zakresie [27]. Ma on na celu wzmocnienie zdolności pracowników samorządów lokalnych w zakresie programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych w okresie programowania 2021-2027. Wsparcie ukierunkowane jest na rozwój kompetencji w zakresie uspołeczniania procesu rewitalizacji i wzmocnienia zdolności pracowników samorządów do stosowania ustawowych narzędzi rewitalizacyjnych.

Kolejnym elementem projektu była analiza programów rewitalizacji z ostatnich kilkunastu lat. Najistotniejsze rekomendacje to: dalsze podnoszenie jakości zapisów programów rewitalizacji, poprawa efektywności procesów rewitalizacji, uszczegółowienie sposobów zarządzania procesami rewitalizacji na poziomie samorządu lokalnego i dążenie do zmian mechanizmów finansowania procesów rewitalizacji [28]. Ponadto, w zapisach programów rewitalizacji szczególnego wzmocnienia wymaga idea obszaru zdegradowanego, które w części gmin zostały wyznaczone w nadmierny sposób, utrudniając realizację zasady koncentracji procesu. W tworzonych w przyszłości przez gminy GPR, konieczne jest wzmocnienie akcentu dominacji sfery społecznej w procesie wyboru obszaru.

W województwie można wskazać gminy wyróżniających się dużą aktywnością z punktu widzenia liczby realizowanych projektów. Należą do nich m.in. Głuchołazy, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Olesno, Opole. Od 2004 r. działania rewitalizacyjne konsekwentnie prowadzi gmina Prudnik, która włącza w ten obszar również udział środków z programów transgranicznych. W perspektywie finansowej 2014-2020 w ramach programu regionalnego nie miały możliwości uzyskania dofinansowania procesy rewitalizacyjne na obszarach wiejskich. Tym samym wartym wyszczególnienia jest, gmina Chrzęstowice, które z udziałem lokalnej społeczności wdraża liczne działania rozwojowe wpisujące się w obszar rewitalizacji [28].

PODSUMOWANIE

Doświadczenia z wdrażania rewitalizacji w województwie opolskim dostarczają wielu inspiracji do modelowania tej formy interwencji publicznej w przyszłości. Na tej podstawie można określić listę najważniejszych oczekiwań dla kolejnej perspektywy obejmującej lata 2021–2027.

1. Proces rewitalizacji w województwie opolskim powinien nadal budować spójność terytorialną w regionie, a także w sposób bezpośredni wpływać na jej wymiar społeczno – gospodarczy, poprzez wzmocnione przenikania projektów inwestycyjnych i miękkich (dotyczących zasobów ludzkich).
2. W perspektywie finansowej 2027-2027 założenia dotyczące zakresu i kierunków wsparcia rewitalizacji istotnie się nie zmienią w stosunku do poprzedniej perspektywy. Zmiana, która powinna korzystnie wpłynąć na spójność terytorialną regionu, daje możliwość gminom wiejskim korzystania z tych środków, a gminom miejsko-wiejskim obejmowania programami zarówno teren miasta jak i obszary wiejskie.
3. W województwie opolskim rewitalizacja prowadzona jest przez władze regionalne i lokalne w oparciu o zasadę partnerstwa. Należy kontynuować partycypacyjne podejście zarówno na poziomie programowania i wdrażania projektów. Lata 2014-2020, dzięki temu podejściu dały korzyść pod postacią efektu mnożnikowego inwestycji, ponad 60% udział środków własnych w realizowanych projektach.
4. Dążenie do jak najszybszego podjęcia działań związanych z opracowywaniem programów rewitalizacji w samorządach lokalnych, by środki skierowane na wsparcie tego obszaru interwencji zostały jak najszybciej uruchomione. Nie można pominąć faktu, dwuletniego opóźnienia związanego z wdrażaniem tej perspektywy finansowej.
5. Koniecznym wydaje się kontynuacja dalszego podnoszenia kompetencji kadr samorządów lokalnych w zakresie programowania i wdrażania rewitalizacji.

Bibliografia

- [1] K. Kutwa, A. Szymańska, *Polityka spójności, czyli solidarność w działaniu*. Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny, 2019.
- [2] *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z 25.03.1957 r.* Official Journal C 325, 24/12/2002.
- [3] *Jednolity Akt Europejski*, Dz. U. L 169 z 29.6.1987.
- [4] *Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską sporządzony dnia 13 grudnia 2007 r.*, Dz. U. z 2009 r. nr 203, poz. 1569.
- [5] "Spójność w Europie do 2050 r. Ósmy raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej," Luksemburg, 2022. doi: 10.2776/734422.
- [6] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*. Dz.U.2004.90.864.
- [7] J. Szlachta, A. Buła, K. Bedrunka, "The effects of implementing European Cohesion Policy in Opolskie Voivodship, 2014-2020 in economic, social and institutional dimensions. EXPERIENCES, CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS," Warsaw - Opole, 2022. [Online]. Available: www.kzpk.pan.pl/images/ENG_m_END_RP_nr_4.pdf.
- [8] "Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony," Warszawa, 2019.
- [9] "Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego Opolskie 2030," Opole, 2021.
- [10] D. Hołuj, P. Legutko-Kobus, "A participatory model of creating revitalisation programmes in Poland—Challenges and barriers," *MAZOWSZE Studia Regionalne*, p. 33, 2018.
- [11] *Ustawa o rewitalizacji*. (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485).
- [12] "Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020," Warszawa, 2016.
- [13] S. Krzysztofik, M. Ślebocka, A. Tylman, "Revitalisation as a process of restoring the identity of a place through protection of its cultural heritage – a case study of the city of Łódź," *Studia Miejskie*, t. 26, p. 84, 2017.
- [14] J. Przywojska, "Polish Local Government's Perspective on Revitalisation: A Framework for Future Socially Sustainable Solutions," *Energies*, vol. 14, no. 4888, p. 2, 2018.
- [15] <https://rewitalizacja.opolskie.pl/baza-wiedzy/slowniczek/>.
- [16] "Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020, wersja nr 8", Opole, sierpień 2022 r.
- [17] "Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027 – projekt programu regionalnego z dnia 25.02.2022 r."
- [18] "Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027."
- [19] *Ustawa o samorządzie gminnym*. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm).
- [20] "Lista pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji. Załącznik nr 1 do Uchwały nr 4906/2021 Zarządu Województwa Opolskiego z dnia 8 czerwca 2021 r."
- [21] "Kontrakt Terytorialny dla Województwa Opolskiego podpisany przez stronę rządową i samorządową 14.11.2014 r."

- [22] *Ustawa o rewitalizacji. Praktyczny komentarz.* MFiPR, Warszawa, 2016.
- [23] "Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku," Opole, 2012.
- [24] "Szczegółowy opis osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020 zakres Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, wersja nr 53, maj 2022 r."
- [25] *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sp. .*
- [26] "Commission's observations on the programme European Funds for Opolskie 2021-2027 - CCI 2021PL16FFPR08, Brussels, 14 June 2022, REGIO.F.3/KGR/ oraz uwagi KE do zapisów Umowy Partnerstwa dla Polski [2021PL16FFPA001] z 2 marca 2022 r."
- [27] "Wsparcie gmin województwa opolskiego w przygotowaniu i koordynacji programów rewitalizacji - projekt realizowany w ramach dotacji udzielonej Województwu Opolskiemu przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (nr umowy DPT/BDG-II/POPT/264/19 z dnia ."
- [28] "Analiza programów rewitalizacji funkcjonujących w województwie opolskim w okresie 2014-2020," Warszawa, 2021.

Pomoc przy zebraniu i opracowaniu danych:

Anna Boryczko

Kamila Zaczyk

Michał Mehlich

Departament Funduszy Europejskich

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego